

Požadavky zaměstnavatelů na kompetence učitelů středních odborných škol¹

The requirements of employers on competencies for teachers of secondary vocational schools

Lenka Danielová, Dita Janderková

Abstrakt: V příspěvku je věnována pozornost problematice získávání pedagogických kompetencí studentů učitelství na Institutu celoživotního vzdělávání MENDELU. Problémy ve vzdělávání učitelů jsou sledovány v obsazích studijních programů, ve vlastní vysokoškolské výuce, ale také v kvalitě přijímaných studentů a formování jejich postojů k profesi učitele. V letech 2008-2010 bylo provedeno na ICV MENDELU v rámci interního vědecko-výzkumného projektu šetření, ve kterém jsme si kladli otázku, zda jsou absolventi studijního programu Specializace v pedagogice dostatečně vybaveni teoretickými a praktickými znalostmi, dovednostmi a návyky nezbytnými pro výkon profese učitele střední odborné školy. Jako hlavní výzkumná metoda byla použita metoda dotazování, technika dotazníku. Z výzkumného šetření vyplývá převažující spokojenost studentů, ale také zaměstnavatelů se ziskem ucelené struktury teoretických vědomostí v průběhu studia. Rovněž se ziskem ucelené struktury praktických dovedností a návyků je spokojena převážná většina respondentů, kteří dotazník vyplnili. V případě studentů i budoucích zaměstnavatelů ovšem převažuje pouze částečná spokojenost oproti plné spokojenosti.

Klíčová slova: učitel odborných předmětů, přípravné vzdělávání, klíčové kompetence, výzkumné šetření, střední školy

Abstract: The paper addressed the issue of acquiring teaching competence of student teachers at the Institute for Lifelong Learning MENDELU. Problems in teacher education are seen in the contents of study programs in their own college education, but also in the quality of admitted students and shaping their attitudes to the profession of teacher. In the years 2008 - 2010 was carried out on the ICV MENDELU an internal research project survey, in which we wondered whether the graduates of the program of study Specialization in Pedagogy adequately equipped with theoretical and practical knowledge, skills and habits necessary for the profession of teaching middle vocational schools. As the main research method was used polling method, technique questionnaire. The research survey shows overwhelming satisfaction of students, but also employers to gain a comprehensive structure of theoretical knowledge during the studies. They also gain a comprehensive structure of practical skills and habits is satisfied the vast majority of respondents who completed the questionnaire. In the case of students and future employers, however only partial satisfaction versus satisfaction prevails.

Keywords: teacher of vocational subjects, teacher training, key competencies, research survey, high school

¹ Výsledky zveřejněné v příspěvku jsou výstupem projektu „Inovace pregraduálního vzdělávání učitelů v kombinované formě studia“ (č. projektu: CZ.1.07/2.2.00/18.0017), realizovaného v rámci OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost za finanční podpory MŠMT a EU.

1 Úvod

Požadavky na znalosti, dovednosti a schopnosti učitelů středních škol mají neustále vzestupnou tendenci. V měnících se podmínkách je nezbytné, aby učitel změnil strategie vyučování a podmínky učení žáků včetně požadavků na výsledky učení. K tomu potřebuje nové, obsáhlejší a specializované znalosti v oblasti pedagogické, pedagogicko-psychologické, didaktické a speciálně pedagogické, které by měl získat již v průběhu přípravného vzdělávání na vysoké škole.

2 Teoretická východiska

V případě pedagogických znalostí by měl disponovat znalostmi obsahu, které jsou složeny ze tří komponent (Shulman, 1986 in Janík, 2005):

- znalosti vědních a jiných obsahů;
- didaktické znalosti obsahu;
- znalosti kurikula.

Podle Shulmana lze každou z výše uvedených komponent znalostí obsahu organizovat do tří forem:

- propoziční znalosti;
- případové znalosti;
- strategické znalosti.

V přípravném vzdělávání učitelů je nezbytné, aby absolvent získal nejen ucelenou strukturu teoretických, ale také praktických znalostí. Praktické znalosti jsou chápány jako ta část profesních znalostí učitele, které vedou jeho každodenní jednání, z větší části nejsou slovně formulovány, spontánně, rutině a někdy podvědomě vyvěrají z jeho vyučování (Brown, McIntyre, 1995 in Janík, 2005). Praktické znalosti jsou utvářeny mimo jiné na základě studia učitelství, zkušeností z vlastní učitelské praxe, působením jiných učitelů jako vzorů, atd. K nejčastěji uváděným charakteristikám praktických znalostí učitelů náleží vázanost na praxi, detailnost, konkrétnost a specifičnost, integrovanost a organizovanost, ale také situovanost či implicitnost.

3 Cíl

Od roku 2008 ICV MENDELU realizuje interní vědeckovýzkumný projekt Analýza vzdělávacích potřeb studentů ICV MENDELU vzhledem k možnostem vzdělávací instituce a požadavkům praxe. Globálním cílem projektu je růst uplatnitelnosti absolventů studijních programů, frekventantů kurzů a ostatních forem vzdělávání, zvýšení odborné gramotnosti při poradenské činnosti na ICV MENDELU. Jedním ze specifických úkolů tohoto projektu je zhodnocení kvality bakalářských studijních programů i vzdělávacích programů dalšího odborného vzdělávání a poradenské činnosti na ICV MENDELU prostřednictvím rozboru vzdělávacích potřeb a požadavků praxe. Cílem předkládaného příspěvku je seznámit s dílčími výsledky 2. etapy interního projektu. Příspěvek bude orientován na analýzu vzdělávacích potřeb studentů učitelství z pohledu jejich budoucích zaměstnavatelů.

4 Materiál a metody

K naplnění cíle byla použita metoda dotazování, technika dotazníku. Respondenty byli studenti bakalářského studijního programu Specializace v pedagogice, studijního oboru Učitelství odborných předmětů (UOP) a Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku (UPVOV), ale také potenciální zaměstnavatelé absolventů všech studijních programů i vzdělávacích kurzů. Celkem bylo osloveno 173 studentů bakalářského studijního programu Specializace v pedagogice, 148 středních škol a 568 ostatních zaměstnavatelů. Studenti odpovídali na otázky týkající se obsahu studia, jeho struktury, důvodů volby konkrétního typu studia. Druhá část dotazníku obsahovala otázky hodnotící význam jednotlivých klíčových kompetencí získaných studiem i vlastní klasifikaci těchto schopností, návyků a dovedností. Zaměstnavatelé absolventů studia učitelství měli možnost zhodnotit vybavenost absolventů znalostmi, praktickými dovednostmi a návyky. Respondenti odhadovali úroveň vybraných schopností učitelů, posuzovali znalosti, dovednosti a schopnosti, které jsou podle jejich názoru pro učitele nezbytné. V závěrečné části dotazníkového šetření měli možnost vyjádřit vlastní názor k vybavenosti absolventů učitelských studijních oborů požadovanými profesními i klíčovými kompetencemi.

5 Výsledky a diskuse

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 148 středních škol z celého území České republiky. Ve výzkumném souboru bylo zastoupeno 80 středních odborných škol, 31 gymnázií, 2 střední odborná učiliště a 3 z oslovených škol nespádají ani do jedné ze jmenovaných kategorií. V otázkách č. 13, 14, a 15 byla věnována pozornost názoru respondentů na vybavenost absolventů teoretickými vědomostmi, praktickými dovednostmi a návyky. V otázce číslo 15 byli respondenti dotazováni na propojenost obou složek u absolventů učitelských studijních oborů ICV MENDELU.

Z výzkumného šetření vyplývá převažující spokojenost studentů, ale také zaměstnavatelů se ziskem ucelené struktury teoretických vědomostí v průběhu studia (28 % zaměstnavatelů plná spokojenost, pouze 1 % nespokojeno). Rovněž se ziskem ucelené struktury praktických dovedností a návyků je spokojena převážná většina respondentů, kteří dotazník vyplnili. V případě studentů i budoucích zaměstnavatelů ovšem převažuje pouze částečná spokojenost oproti plné spokojenosti. To svědčí o skutečnosti, že studenti, ale také zaměstnavatelé, požadují posílit praktickou stránku výuky, která by je připravovala na konkrétní situace, jejichž zvládnutí předpokládá právě praktické dovednosti. Nestačí totiž mít pouze kvalitní poznatkovou (vědomostní) základnu, ale musí se rozvíjet a trénovat také dovednosti. Ty pak spolu se zmíněnými vědomostmi tvoří základ kompetencí, které jsou pro učitelskou profesi nezbytné.

V otázce č. 16 byli respondenti požádáni, aby vybrali a seřadili pět nejdůležitějších znalostí, dovedností a schopností, které má získat absolvent učitelských studijních oborů na ICV MENDELU. Respondenti mohli nejen volit z nabídky patnácti různých znalostí, dovedností nebo schopností, ale měli i možnost podle svého uvážení doplnit další, které oni považovali za důležité, když se tyto v předložené nabídce nevyskytovaly. Ze získaných výsledků (tabulka 1) je zřejmé, že mezi pět nejdůležitějších znalostí, dovedností a schopností oslovení respondenti zařadili zručnost ve vlastním oboru, schopnost objasnit význam ostatním, schopnost řešit problém, komunikační schopnosti a schopnost týmové práce.

Tabulka 1

Pořadí důležitosti vybraných znalostí, dovedností a schopností, které by měl získat absolvent učitelských studijních oborů.

Vybrané znalosti, dovednosti, schopnosti pro absolventy učitelských studijních oborů	Pořadí důležitosti				
	1	2	3	4	5
Zběhlost ve vlastním oboru	91	11	8	7	8
Schopnost objasnit význam ostatním	35	17	7	2	4
Schopnost řešit problém	25	23	10	13	10
Komunikační schopnosti	24	23	10	13	6
Schopnost týmové práce	24	26	7	10	9

Zdroj: vlastní výpočty

V otázce č. 17 byli respondenti vyzváni, aby odhadli úroveň uvedených znalostí, dovedností a schopností u absolventů učitelských studijních oborů ICV MENDELU, kteří jsou zaměstnáni v jejich organizaci (tabulka 2).

Tabulka 2

Klasifikace úrovně znalostí, dovedností a schopností u absolventů učitelských studijních oborů.

Znalosti, dovednosti a schopnosti	Klasifikace, průměrná známka
Používání výpočetní techniky	1,6
Zběhlost ve vlastním oboru	1,7
Schopnost učit se	1,9
Orientace v informačních zdrojích	1,9
Prezentační dovednosti	2,0

Zdroj: vlastní výpočty

V otázce č. 18, měli respondenti možnost vybrat a seřadit pět nejméně důležitých kompetencí u absolventů studia učitelství (tabulka 3).

Tabulka 3

Nejméně důležité znalosti, dovednosti a schopnosti, které má získat absolvent studijních oborů na ICV MENDELU.

Nejméně důležité znalosti, dovednosti a schopnosti, které má získat absolvent studijních oborů na ICV MZLU v Brně

1. Orientace v oborové legislativě
 2. Umění převzít odpovědnost
 3. Orientace v informačních zdrojích
 4. Schopnost rozhodovat se
 5. Znalost cizího jazyka
-

Zdroj: vlastní výpočty

V otázce č. 20 oslovení respondenti označili z nabízených 15 schopností ty, které podle jejich názoru získají v dalších letech na významu (tabulka 4).

Tabulka 4

Pět schopností, které získají v dalších letech na významu.

Pořadí pěti schopností, které získají v dalších letech na významu

1. Znalost cizího jazyka
 2. Schopnost týmové práce
 3. Schopnost řešit problém
 4. Adaptabilita a flexibilita
 5. Používání výpočetní techniky
Orientace v informačních zdrojích
-

Zdroj: vlastní výpočty

6 Závěr

Znalosti jsou považovány za dynamickou složku učitelské profese. Systematické znalosti teoretické i aplikované získávají učitelé v přípravném vzdělávání a rozvíjejí je a prohlubují v dalším vzdělávání (Vašutová, 2004). V průběhu vysokoškolské přípravy učitelů na jejich budoucí profesi, je snahou všech vysokých škol, aby studenti získali pokud možno co nejkomplexnější strukturu teoretických znalostí, praktických dovedností, které budou schopni uplatnit v pedagogické praxi. Absolvent vysokoškolského studia musí být vybaven také

konkrétními klíčovými kompetencemi, nezbytnými pro jeho uplatnění nejen na trhu práce. Jak vyplývá z výsledků prezentovaného dotazníkové šetření, převažuje spokojenost zaměstnavatelů s vybaveností teoretických znalostí i praktických dovedností absolventů studia učitelství ICV MENDELU. V případě propojenosti těchto dvou složek sice přetrvává spokojenost, ale již pouze částečná. Absolventi studia učitelství odcházejí do praxe nejlépe vybaveni následujícími klíčovými kompetencemi: používání výpočetní techniky, zběhlost ve vlastním oboru, schopnost učit se, orientace v informačních zdrojích prezentačními dovednostmi. K nejdůležitějším schopnostem, dovednostem a znalostem, které by měli získat studenti v průběhu vysokoškolského studia podle zaměstnavatelů, náleží zběhlost ve vlastním oboru, schopnost objasnit význam ostatním, schopnost řešit problém, komunikační schopnosti, a schopnost týmové práce.

Literatura

- Janík, T. (2005). *Znalost jako klíčová kategorie učitelského vzdělávání*. Brno: Paido.
Kyriacou, CH. (1996). *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. Praha: Portál.
Vašutová, J. (2004). *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido.
Veteška, J., & Tureckiová, M. (2008). *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada.

Kontakt

Ing. Lenka Danielová, Ph.D.
Mgr. Dita Janderková, Ph.D.
Mendelova univerzita v Brně
Institut celoživotního vzdělávání
Zemědělská 1, 615 00 Brno
e-mail: lenka.danielova@mendelu.cz
dita.janderkova@mendelu.cz

Bibliografické údaje

Danielová, L., & Janderková, D. (2011). Požadavky zaměstnavatelů na kompetence učitelů středních odborných škol. In T. Janík, P. Knecht, & S. Šebestová (Eds.), *Smíšený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu* (s. 194–199). Brno: Masarykova univerzita.

Dostupné z: <http://www.ped.muni.cz/capv2011/sbornikprispevku/danielovajanderkova.pdf>

doi: 10.5817/PdF.P210-CAPV-2012-6